

David Nicholas: URBAN EUROPE 1100–1700. Palgrave Macmillan, Basingstoke – New York 2003, 239 + xii s.

Nová kniha amerického medievisty a urbánního historika Davida Nicholase, který je emeritním profesorem Clemson University, je příspěvkem do diskuse o povaze a vývoji urbánního života ve středověké a raněnovověké Evropě. Studie především rozvíjí a hlouběji promýšlí některé autorovy teze formulované již v dvoudílné monografii o středověké urbanizaci z roku 1997. Knihu tak lze chápat jednak jako pokus o obhajobu teorie o kontinuálním vývoji středověkých a raněnovověkých měst a jednak jako vynikající učební text určený univerzitním posluchačům urbánních dějin, středověké a raněnovověké kultury a hospodářství. Přehledně uspořádaný text totiž poskytuje vynikající vhled do mikrokosmu města a nepochybně bude zařazován jako povinná četba v seminární výuce především na evropských a amerických univerzitách.

Důvod, proč recenzovat Nicholasovu studii, tkví právě ve specifickém pohledu na vývoj evropských urbánních struktur. Nejméně v jednom ohledu se totiž analyzovaný text liší od obdobných syntetických zpracování urbánní problematiky vztahujících se k výše uvedenému období, ať již máme na mysli studie historiků anglosaských (Alexander Cowan, Christopher Friedrichs), německojazyčných (H. Schilling, H. Knittler) či frankofonních (J. L. Pinol). Dlouhý časový záběr šesti století autor vysvětluje kontinuálním vývojem měst a městských společností v Evropě. Podle něj „dělicí čára,

kterou obvykle rýsuje mezi ‚středověkým‘ a ‚raněnovověkým‘, je pro studium urbánních struktur v podstatě irrelevantní. ... Ve vývoji městských hospodářských, sociálních, kulturních a administrativních forem a etických struktur spatřuji v průběhu těchto staletí zásadní kontinuitu“ (s. viii). Tento braudelovský *modus operandi* dozajista otevírá nové dimenze výzkumu spočívající v pohledu na město nikoliv jako na původce modernizačních a protoindustrializačních procesů, nýbrž jako na konzervativní, pasivní a v ideálním případě seberegulující se entitu, jež reagovala vesměs chladně a nepřátelsky na podněty a impulsy přicházející zvenčí. Výše uvedená teorie, podpořená dlouhodobým archivním výzkumem, rozhodně nepostrádá legitimitu. Ostatně Nicholasovy argumenty do značné míry konvenují tezí autorů této recenze rozpracovaným v jeho vlastních studiích (viz především J. Miller: *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy, 1500–1700*, Praha 2006).

Potíž s prameny však obvykle spočívá v tom, že umožňují několik – ve své potměšilosti často zcela protichůdných – konstrukcí reality. V tomto konkrétním případě lze konstatovat, že argumenty podporující tezi o diskontinuitním vývoji jsou stejně přesvědčivé jako opačné vývoje Davida Nicholase, neboť v průběhu 12.–17. století došlo k významným transformacím, které měly hluboký vliv na strukturální i funkční vývoj městských společností, ať již máme na mysli evropské reformace, raněnovověkou urbanizaci, zrod předmoderního státu, první globalizaci hospodářství či protoindustrializaci. Všechny tyto jevy v 16. a 17. století téměř zničily středověký charakter evropské-

ho města založený na komunitním principu. Koneckonců utkvělý tragický pocit bezmoci vůči převratným a nežádoucím změnám lze nalézt v mnoha dobových narativních pramenech městské provenience. Jeden příklad za všechny. Na prahu 18. století ustavila habsburská vláda, v očekávání vyšších daňových výnosů, Komisi pro povznesení měst v Čechách, jejímž cílem bylo navrhnout opatření vedoucí k revitalizaci městské ekonomiky zruinované v průběhu bouřlivého 17. století. V dotazníku rozesílaném Komisí do českých královských měst byly městské rady požádány o analýzu příčin hospodářské stagnace a zároveň měly zformulovat návrhy na progresivní řešení. S pozoruhodnou svorností hledali přední mužové měst lék v nevratné minulosti a jednohlasně dovozovali, že „naše štěstí a bohatství záviselo na našich privilegích, propůjčených nám mnoha milostivými králi a císaři. Na míli cesty od hradeb nesměl nikdo jiný provozovat ani řemeslo ani obchod, na míli cesty nesměl stát pivovar, sladovna ani cizí hospoda ... Teď však: v okolních panských vesnicích a městečkách je více řemeslníků než ve městě ... Tak z vesnice se stává město a z města vesnice. Proto mnozí z měšťanů vzdychají, když si vzpomenu na staré časy, kdy královská města stála v takovém rozkvětu, jak to četli ve starých knihách a privilegích, nebo slyšeli od svých dědů“ (cit. v J. Klepl: „Královská města česká počátkem 18. stol.“ *Český časopis historický* 38, 1932: 489, 492). David Nicholas si je ambivalentního charakteru pramenů zřejmě vědom, neboť ve své ranější studii charakterizuje 14.-16. století jako období transformace evropské společnosti (D. Nicholas: *The Transformation of Europe 1300–1600*, London 1999),

čímž do značné míry relativizuje vlastní kontinuitní pohled prezentovaný v recenzované monografii.

Je nicméně velmi pravděpodobné, že cestovateli v roce 1700 by se naskytl téměř stejný obrázek města jako, dejme tomu, jeho předchůdci v roce 1400. Hypotetický vnější pozorovatel, který by měl možnost srovnat stav ze začátku 15. století se stavem na přelomu století 17. a 18., by nejspíše došel k (mylnému) závěru, že města zůstala statickými a změnám nepodléhajícími organismy. V roce 1400, stejně jako v roce 1700, bylo dominantním prvkem urbánní architektury opevnění, nezpochybnitelný symbol městskosti. Tradiční instituce, městské rady, řemeslnické cechy či městské právo, nejenže stále existovaly, ale vesměs si udržely i svou středověkou organizační strukturu. Dávne městské rituály, festivity a obyčeje, především ty spojené s instalací nových konšelů a se životem cechů, zůstávaly nedílnou součástí městské kultury jako symboly republikánského politického zřízení, městské autonomie a v první řadě historické kontinuity. Ve většině případů však tyto rituály stále více tvořily pouhý nátěr, který sice mohl zmást vnějšího pozorovatele a přesvědčit ho o neměnnosti městského života, avšak nemohl nic dělat s korozi postupných i dramatických změn, jež se nezadržitelně šířila uvnitř městského organismu a rozežirala principy, na kterých stálo město prakticky od svého založení. V rychle se měnícím ekonomickém, politickém a kulturním prostředí raněnovověké Evropy se však tytéž rituály postupně stávaly formálními a obsahově prázdnými výrazy lpění na minulosti. To naznačuje, že transformace urbánního života byla spíše funkční než strukturální.

ní, protože středověké městské instituce a obyčejy nadále existovaly, avšak přestávaly plnit svůj původní účel a jejich původní obsah a smysl se postupně vytrácel.

V rámci habsburské monarchie prošel takovým vývojem například proces obnovování rad, tradičně založený na principu rotace nebo alespoň částečné obměny osob v nejvyšších patrech městské samosprávy formou (formální) volby a zpravidla prováděný za osobní přítomnosti zeměpanských úředníků. Tento slavnostní rituál symbolizující republikánský charakter městského politického zřízení a autonomii města se však v důsledku expanze státní moci a racionalizace správy stával spíše formální záležitostí. Od druhé poloviny 17. století se totiž v rostoucím počtu měst začal prosazovat princip doživotního členství v radě a její obnova, obvykle prováděná již pouze písemnou formou, většinou spočívala v obsazení uvolněných křesel po zemřelých konšelech nebo osobách neschopných z důvodu věku či nemoci dále vykonávat úřad. Například v Čechách byl tento stav *de iure* potvrzen císařským reskriptem v roce 1737. Také cechy ve většině evropských měst obhájily svou existenci, ale po ztrátě svého politického vlivu postupně přicházely i o své výsadní postavení v hospodářství ve prospěch postupně se vzrůstajících manufaktur, byť jejich zavádění zpravidla kladly houževnatý odpor. Zároveň se však v některých odvětvích (v českém prostředí především soukenictví a plátenictví) pozvolna stávaly pouhými servisními organizacemi v rámci nákladnického systému výroby ovládaného velkými obchodními společnostmi.

Pokud jsme konstatovali, že argumentaci Davida Nicholase lze nahlížet jako bezesporu inovativní, v jiném ohledu jeho

studie zůstává spíše tradiční, neboť stejně jako jiné syntetické práce o urbánní Evropě nezohledňuje, řečeno s Fernandem Braudem a Immanuelem Wallersteinem, její periferie. Nicholas ve své knize bohužel následuje nenásledovánímhodného příkladu většiny západoevropských a amerických historiků, kteří opírají své závěry pouze o studium pramenů vztahujících se k městským společnostem na teritoriu mezi britskými ostrovy a německými zeměmi, nizozemskými provinciemi a jižní Itálií. Naopak v mnohém specifický vývoj urbánních struktur ve Skandinávii, střední Evropě či na Balkáně nebyl autorem téměř zohledněn. Pokud kanadský urbánní historik Christopher Friedrichs v roce 1995 doufal, že „za pět či deset let již bude možné citovat mnoho zásadních anglickojazyčných prací věnovaných urbáním dějinám Polska, českých zemí, Uher a Balkánu“ (C. Friedrichs: *The Early Modern City, 1450–1750*, London – New York 1995: 346), potom jeho naděje zůstala nevyplněna. Systematické studium vývoje urbánních struktur v širším komparativním pohledu přitom může vést k dílčím revizím některých obecně přijímaných názorů. Například v oblasti střední Evropy se kapitalistické podnikání začalo prosazovat na venkově a na šlechtických panstvích spíše než v konzervativním městském prostředí. Podobně Nicholasovo tvrzení, že „v roce 1300 byla urbánní evropská síť v podstatě dotvořena“ (s. 13), snad odráží, byť s určitými výhradami, situaci v západní Evropě. Zároveň je však hluboce mylné, zahrneme-li do Nicholasovy urbánní Evropy Polsko a především Litvu, kde přibližně 80 procent všech městských lokalit vzniklo až v 16.–17. století.

Jaroslav Miller